

BUDAPEST NAPI KÖZÉPHŐMÉRSÉKLETÉNEK ENERGETIKAI CÉLÚ VIZSGÁLATA

Dian Csenge ⁽¹⁾ , Talamon Attila ⁽²⁾ , Bartholy Judit ⁽¹⁾ , Pongrácz Rita ⁽¹⁾

⁽¹⁾ ELTE Meteorológiai Tanszék, 1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/A.

⁽²⁾ Energiatudományi Kutatóközpont, 1121 Budapest, Konkoly-Thege Miklós út 29-33.
e-mail: dian.csenge@caesar.elte.hu, talamon.attila@energia.mta.hu, bartholy@caesar.elte.hu,
prita@nimbus.elte.hu

Bevezetés

Az ELTE Meteorológiai Tanszékén évtizedek óta folynak városklimatológiai kutatások. Ezek főként a beépített városi területek és a külvárosi területek között kialakuló hőmérséklet különbséget, a városi hősziget jelenségét vizsgálták (Oke, 1973). A hősziget-intenzitás elsődlegesen léghőmérséklet méréseken alapul, abból származtatható az intenzitás. A nemzetközi (Klysis & Fortuniak, 1999; Beranová & Huth, 2005; Bokwa et al., 2018) és hazai szakirodalomban (Gál et al., 2016; Dian et al., 2019) egyaránt számos kutatás foglalkozik a klasszikus értelemben vett városi hőszigettel. A másik vizsgálati módszer a műholdas adatokon alapuló hősziget-intenzitás elemzések (Voogt & Oke, 2003; Pongrácz et al., 2010; Schwarz et al., 2011).

A hősziget-intenzitás mellett egyre fontosabbak lesznek az egyéb városklimatológiai kutatások, például a hőterhelés (Bokwa et al., 2019), valamint az energetikai célú vizsgálatok. Az energiafogyasztás kb. 40%-át az épületek teszik ki, melyek a városokban értelemszerűen koncentráltan vannak jelen. Az épület energetikában különösen fontos szerepe van az időjárásnak, hiszen a komfortos beltéri környezet biztosításához szükséges energia nagymértékben függ a kültéri környezet állapotától, elsősorban a hőmérséklettől. Éppen ezért a fűtési és hűtési berendezések tervezésénél a legfontosabb műszaki paraméterek meghatározásakor figyelembe veszik az átlagos napi középhőmérsékleteket. A fűtési és hűtési idény szintén fontos része az épület energetikának, azonban ezen időszakok kezdetére és végére többféle definíció is létezik. A 157/2005. (VIII.15.) Kormányrendelet¹ 3. mellékletének 2.1.7. pontja alapján a fűtési időszak: az év szeptember 15. napja és a következő év május 15. napja közötti időszak. A FŐTÁV Zrt.² ezt három szakaszra osztja: előfűtési időszak (szeptember 15. – október 14.), fűtési időszak (október 15. – április 15.) és utófűtési időszak (április 16. – május 15.). Emellett számos nem hivatalos definíció létezik, melyek különböző hőmérsékleti küszöbértékekhez rögzítik a fűtési idény kezdetét, illetve végét. A fűtési idényen kívüli időszakot nevezzük hűtési idénynek.

Legújabb, városklímával kapcsolatos kutatásunk célja az épület energetikát befolyásoló meteorológiai, éghajlati változások elemzése, a fűtési és hűtési idény hőmérséklet alapú vizsgálata több magyar nagyvárosra vonatkozóan. Ebben a tanulmányban az első eredményeket mutatjuk be Budapestre.

Felhasznált adatok

Épület energetikában a fűtési és hűtési berendezések műszaki paramétereinek meghatározásához figyelembe veszik a napi külső középhőmérsékletet. Az OMSZ honlapjáról³

¹ 157/2005. (VIII. 15.) Kormányrendelet: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0500157.KOR>

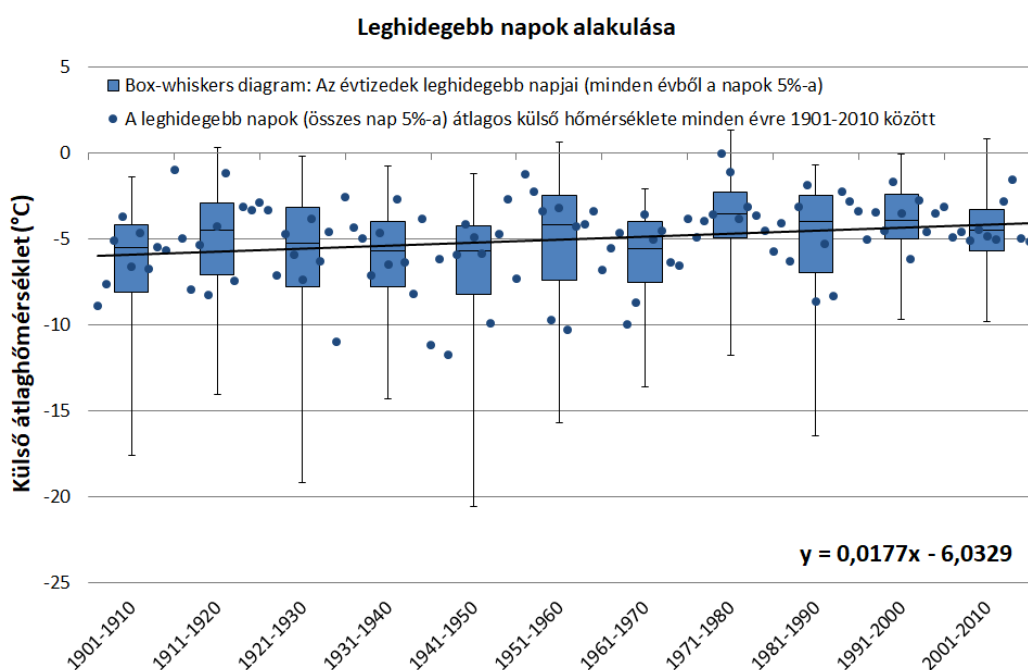
² FŐTÁV: <http://www.fotav.hu/lakossagi-ugyfelek/kozos-kepviselo-kepviselok-reszere/uzemviteli-megallapodas>

³ OMSZ: https://www.met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/eghajlati_adatsorok/

ingyenesen letölthető öt magyar nagyváros (Budapest, Debrecen, Szeged, Pécs és Szombathely) különböző meteorológiai változóra vonatkozó napi adatsora (nevezetesen: középhőmérséklet, maximum- és minimumhőmérséklet, csapadékösszeg, csapadék fajtája, napfénytartam napi összege) 1901-2010 időszakra. Ezek közül az itt bemutatandó elemzésben Budapest napi középhőmérsékleti adatsorát alkalmaztuk.

Eredmények

Az energetikai tervezésnél (pl. Talamon, 2014) fontos figyelembe venni az adott területen jellemző napi középhőmérséklet szélsőértékeit, melyek kijelölik azt a hőmérsékleti intervallumot, amire fel kell készíteni az épületeket. Értelemszerűen a fűtési szezonban a hideg szélsőségekre kell figyelni, míg a hűtési időszakban a meleg szélsőségek az irányadók. Elemzésünkben mindkét irányban kitérünk az extrémumokra. Elsőként a hideg szélsőségeket mutatjuk be az 1. ábrán.

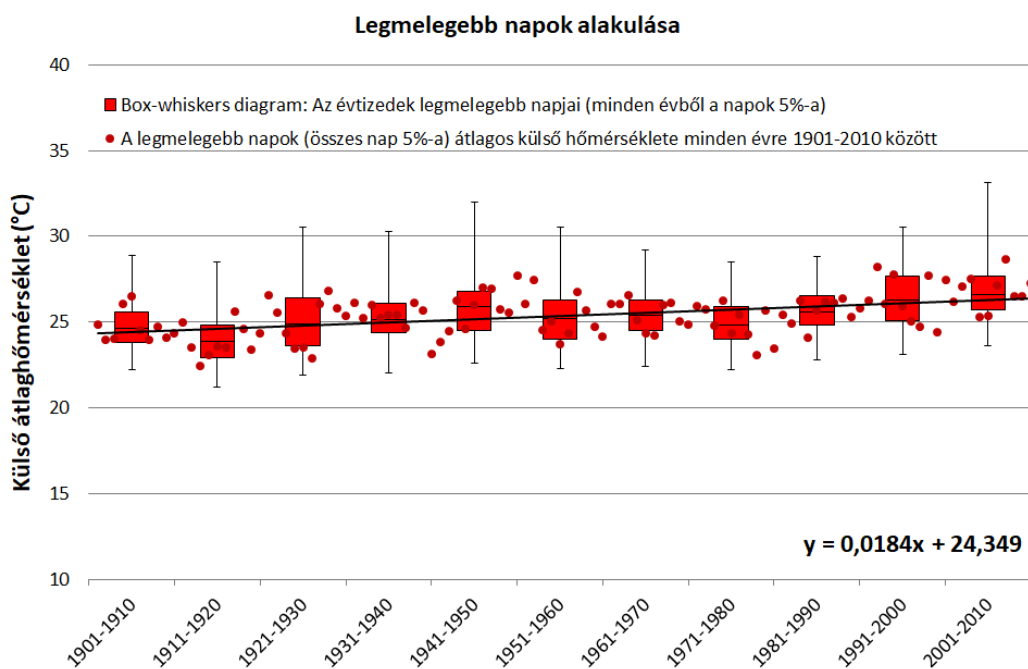

1. ábra: Minden év leghidegebb 18 napja (5%) évtizedes bontásban box-whiskers diagramon (minimum, alsó kvartilis, medián, felső kvartilis, maximum) és évenként a 18 nap átlaga (kék pontok), valamint az erre illesztett lineáris trend.

Az elemzés során minden évben kiválasztásra kerültek a leghidegebb napok, mégpedig a teljes év 5%-a, azaz 18 nap. Ezeket évtizedenkénti bontásban box-whiskers diagram ábrázolja. Továbbá minden évben a 18 leghidegebb nap átlaga is megjelenik egy-egy pontként, melyek 110 éves teljes idősorára illesztett lineáris trend is látható az ábrán. A box-whiskers eloszlások alapján megállapítható, hogy a hideg napok széles intervallumban mozognak egy-egy évtizeden belül, akár a 20 °C-ot is elérheti a minimum és maximum közötti különbség. Az átlagosan leghidegebb napok idősorára illesztett lineáris trend alapján egyértelműen melegedés figyelhető meg Budapesten (mértéke: 1,77 °C/évszázad). A leghidegebb napok ezen melegedését érdemes figyelembe venni a fűtési berendezések tervezése során. Jól látható, hogy a 110 év első felében fordultak elő gyakrabban alacsonyabb értékek. Az évszázad közepén –20 °C alatti napi középhőmérsékletet is regisztráltak Budapesten. Ezzel szemben 1970 óta az évtizedek medián értéke magasabb, azaz az évek leghidegebb 5%-ának

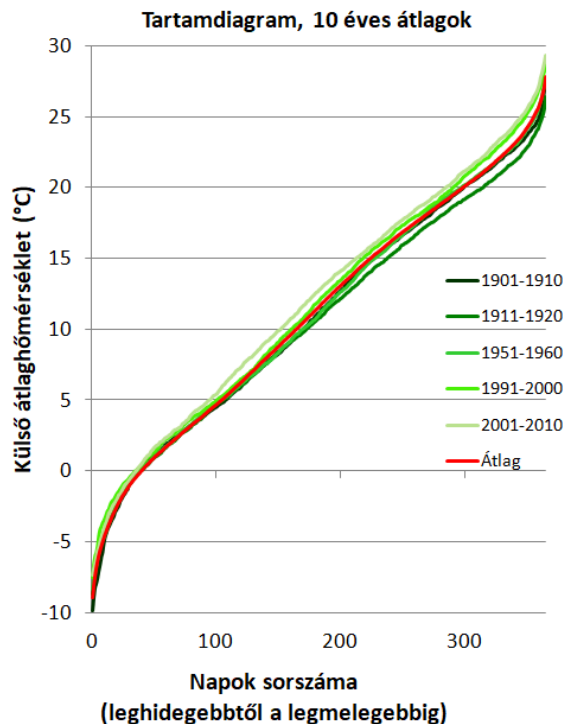
fele $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ fölé esik. A változékonyság mérséklődése is megfigyelhető: az utolsó két évtizedben már csak $10\text{--}11\text{ }^{\circ}\text{C}$ -os intervallumba estek a leghidegebb napok, míg korábban többször láthatunk csaknem $20\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot elérő jóval tágabb évtizedes intervallumot is (pl. az 1920-as vagy az 1940-es években).

Ugyanezt a módszertant alkalmaztuk a napok legmelegebb 5%-ára vonatkozóan (2. ábra). Jól látszik, hogy a meleg napok sokkal szűkebb intervallumban mozognak, mint a hideg napok; legfeljebb $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ a különbség a maximum és minimum között egy-egy évtizedben. A megfigyelhető melegedő tendencia kicsit nagyobb mértékű ($1,84\text{ }^{\circ}\text{C}/\text{évszázad}$). A meleg napok esetén viszont nem mutatkozik az évszázad végére intervallum szűkülés az eloszlás teljes terjedelmében, éppen ellenkezőleg. Ez egybevág a klímaváltozás hatására megnövekvő meleg extrémumok, a hőhullámok gyakoribbá válásával (Lakatos & Bihari, 2011; Göndöcs et al., 2018).

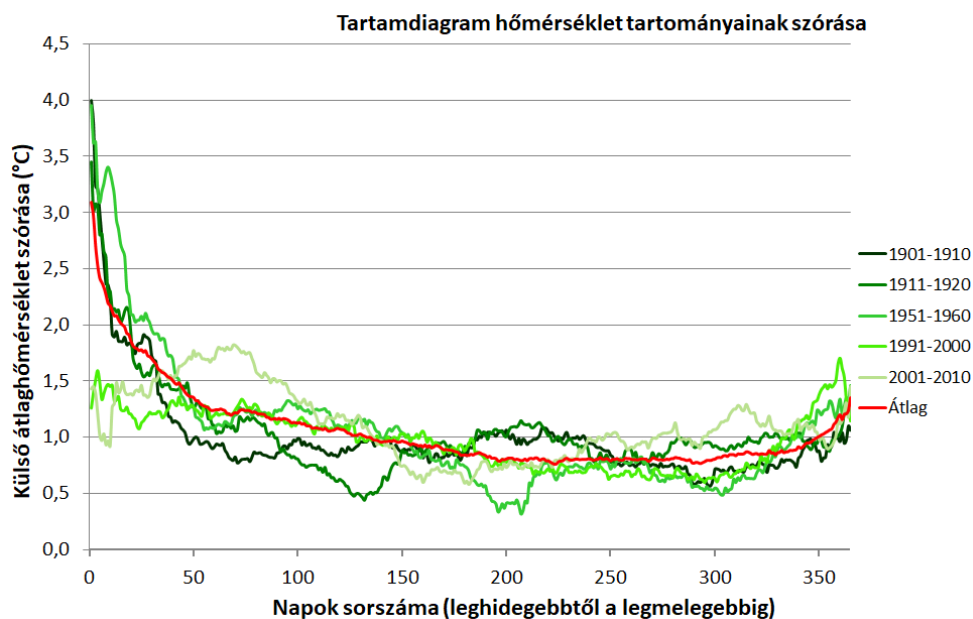

2. ábra: Minden év legmelegebb 18 napja (5%) évtizedes bontásban box-whiskers diagramon (minimum, alsó kvartilis, medián, felső kvartilis, maximum) és évenként a 18 nap átlaga (piros pontok), valamint az erre illesztett lineáris trend.

Az elemzés következő lépéseként minden évben sorrendbe rendeztük a napokat a leghidegebbtől a legmelegebbig, majd ezeket évtizedenként átlagoltuk, így megkapjuk a hőmérsékleti adatsorok tartamdiagramját. A 3. ábrán öt kiválasztott évtized tartamdiagram görbéje, valamint a teljes 110 éves átlag látható. Két évtizedet mutat be a diagram a vizsgált időszak elejéről (1901–1910, 1911–1920), egyet a közepéről (1951–1960), valamint az utolsó két évtizedet (1991–2000, 2001–2010). Az eredmények azt jelzik, hogy a hideg napok esetén jóval kisebb a különbség az évtizedes átlagok között, míg a meleg napoknál az évszázad végén akár $3\text{ }^{\circ}\text{C}$ is lehet a különbség. Az évszázad elején végig a 110 éves átlag alatt maradt a tartamgörbe, míg az évszázad végére már fölé került. A fűtés szempontjából fontosabb hideg napok esetén átlagosan 45 napon volt fagyponyt alatt a napi középhőmérséklet, ami összességében az év 12%-át teszi ki.

3. ábra: A vizsgált időszak elejére, közepére és végére, valamint a 110 év átlagára vonatkozó tartamdiagramok. A leghidegebb naptól a legmelegebb napig évenként rendezett napi középhőmérséklet átlagai, az OMSz budapesti állomásának adatai alapján.

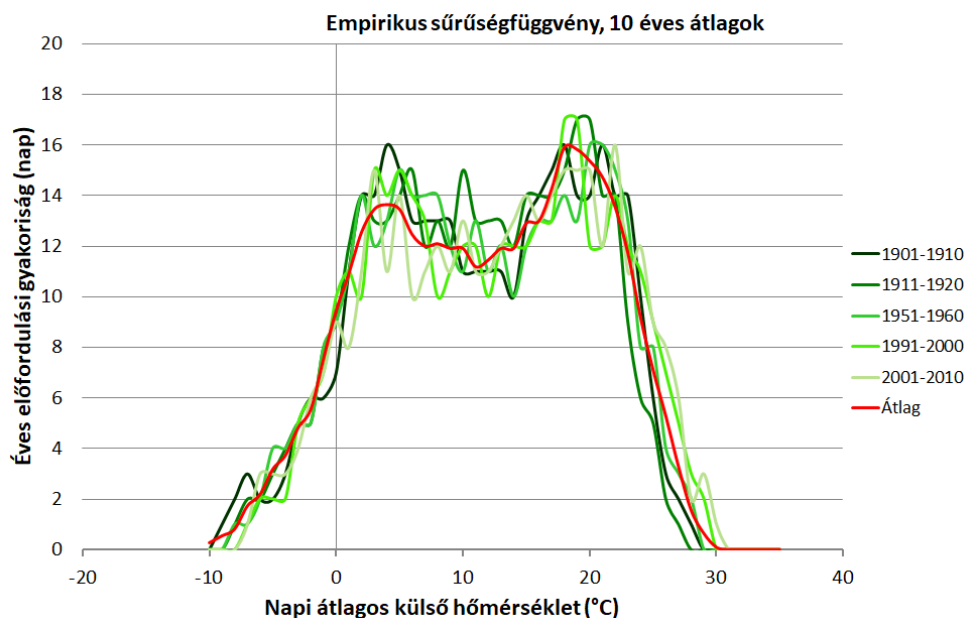

4. ábra: A vizsgált időszak elejére, közepére és végére, valamint a 110 év átlagára vonatkozó tartamdiagramokhoz tartozó hőmérsékleti szórások. A leghidegebb naptól a legmelegebb napig évenként rendezett átlagos napi középhőmérséklet évtizedenkénti szórása, az OMSz budapesti állomásának adatai alapján.

A 4. ábra a tartamgörbe hőmérsékleti tartományaihoz tartozó évtizedes átlagos szórásokat mutatja be a kiválasztott időszakokra vonatkozóan. A hideg napoknál a box-whiskers diagramon (1. ábra) látható volt, hogy az évtizedes átlagos hőmérsékletek között kicsi a különbség,

ezzel szemben az átlagos szórás jóval nagyobb. A 110 év átlagos szórása hideg napok esetén eléri a 3 °C-ot, sőt, a 20. század elején még akár 4 °C-os szórás is előfordult. Az évszázad elején és közepén még a 110 éves átlaghoz közeli szórások jellemzők a hideg napoknál, míg az utolsó két vizsgált évtizedben jóval alacsonyabbak (1–1,5 °C között). Az év legnagyobb részében szintén 1–1,5 °C között alakultak a szórások. A legmelegebb napoknál pedig egy kisebb másodmaximum mutatkozik, ahol a 110 éves átlag is eléri a 1,5 °C-ot. A téli nagy szórások miatt nehézkes a fűtési berendezések tervezése, a nyári kisebb szórás viszont kedvezőbb tervezhetőséget biztosít a hűtési berendezésekre vonatkozóan.

Végül a kiválasztott évtizedek és a teljes 110 év empirikus sűrűségfüggvénye látható a 6. ábrán, azaz az egyes napi középhőmérsékletek (–10 °C és +35 °C között) éves előfordulási gyakorisága. A görbékről leolvasható, hogy 2–3 °C, illetve 20 °C körül van egy-egy csúcs a gyakoriságban. A legnagyobb változékonyság a 0–22 °C tartományban mutatkozik az egyes évtizedek között. A magas hőmérsékletek esetén az utolsó két évtizedben egyértelműen nagyobb volt a gyakoriság, mint az évszázad elején és végén, valamint 2–3 °C-kal magasabb hőmérsékletek is előfordultak, mint korábban. A hideg tartományban kevésbé azonosítható egyértelmű különbség a görbék között. Tehát a nyári időszakban stabilabb változás látszik, mint télen; ezért az energetikai tervezhetőséget könnyebb a meleg napokra alapozni.

5. ábra: A vizsgált időszak elejére, közepére és végére, valamint a 110 év átlagára vonatkozó empirikus sűrűségfüggvények, azaz az egyes hőmérsékleti értékekhez tartozó éves előfordulási gyakoriságok, az OMSz budapesti állomásának adatai alapján.

Összefoglalás

Az épület energetika szempontjából fontos hőmérsékleti paraméter a napi középhőmérséklet. Budapest 110 éves állomási adatait vizsgálva megállapítható, hogy a regionális melegedés egyértelműen detektálható a hideg és meleg extrémumokban egyaránt. Tehát egyrészt az egyes évtizedekre vonatkozó legmelegebb napok átlagos hőmérséklete magasabb a vizsgált időszak végén, mint az elején. Másrészt a téli, hideg napok szélsőségei az elmúlt 110 évben mérséklődtek, de összességében nagyobb szórásúak, mint a magas hőmérsékletű meleg napok. Mindezek arra utalnak, hogy a fűtésre vonatkozó műszaki és gazdasági tervezés nagyobb kihívásoknak néz elébe, mint a hűtési rendszerek esetén.

A megkezdett kutatás folytatásaként további terveink között szerepel több hazai nagyváros hőmérsékleti adatsorának elemzése az energetikai szempontok figyelembe vételével, valamint a fűtési és hűtési idény változásának részletesebb vizsgálata hőmérséklet alapú megközelítéssel.

Köszönetnyilvánítás

Kutatásainkat az OTKA K-120605 és K-129162 számú projektje, valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma az ELTE Kiválósági Program (projektszám: 783-3/2018/FEKUT-SRAT) keretében támogatta.

Hivatkozások

- Beranová, R., Huth, R., 2005: Long-term changes in the heat island of Prague under different synoptic conditions. *Theoretical and Applied Climatology*, 82: 113–118.
<https://doi.org/10.1007/s00704-004-0115-y>
- Bokwa, A., Dobrovolný, P., Gál, T., Geletič, J., Gulyás, Á., Hajto, M.J., Holec, J., Hollósi, B., Kielar, R., Lehnert, M., Skarbit, N., Šťastný, P., Švec, M., Unger, J., Walawender, J.P., Žuvela-Aloise, M., 2018: Urban climate in Central European cities and global climate change. *Acta Climatologica*, 51-52: 7–35. <https://doi.org/10.14232/acta.clim.2018.52.1>
- Bokwa, A., Geletič, J., Lehnert, M., Žuvela-Aloise, M., Hollósi, B., Gál, T., Skarbit, N., Dobrovolný, P., Hajto, M.J., Kielar, R., Walawender, J.P., Šťastný, P., Hole, J., Ostapowicz, K., Burianová, J., Garaj, M., 2019: Heat load assessment in Central European cities using an urban climate model and observational monitoring data. *Energy & Buildings*, 201: 53–69. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2019.07.023>
- Dian, Cs., Pongrácz, R., Incze, D., Bartholy, J., Talamon, A., 2019: Analysis of the urban heat island Intensity based on air temperature measurements in a renovated part of Budapest (Hungary). *Geographica Pannonica*, 23(4): 277–288 <https://doi.org/10.5937/gp23-23839>
- Gál, T., Skarbit, N., Unger, J., 2016: Urban heat island patterns and their dynamics based on an urban climate measurement network. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65(2): 105–116. <https://doi.org/10.15201/hungeob-ull.65.2.2>
- Göndöcs, J., Breuer, H., Pongrácz, R., Bartholy, J., 2018: Projected changes in heat wave characteristics in the Carpathian Basin comparing different definitions. *International Journal of Global Warming*, 16(2): 119–135.
<https://doi.org/10.1504/IJGW.2018.10015777>
- Klysiak, K., Fortuniak, K., 1999: Temporal and spatial characteristics of the urban heat island of Łódź, Poland. *Atmospheric Environment*, 33: 3885–3895.
[https://doi.org/10.1016/S1352-2310\(99\)00131-4](https://doi.org/10.1016/S1352-2310(99)00131-4)
- Lakatos, M., Bihari Z., 2011: A közelmúlt megfigyelt hőmérsékleti és csapadéktendenciái. In: *Klímaváltozás – 2011, Klímaszcenáriók a Kárpát-medence térségére*. (Szerk. Bartholy J., Bozó L., Haszpra L.), MTA és ELTE Meteorológiai Tanszék, Budapest. 146–169.
- Oke, T.R. 1973: City size and the urban heat island. *Atmospheric Environment*, 7: 769–779.
[https://doi.org/10.1016/0004-6981\(73\)90140-6](https://doi.org/10.1016/0004-6981(73)90140-6)
- Pongrácz, R., Bartholy, J., Dezső, Zs., 2010: Application of remotely sensed thermal information to urban climatology of Central European cities. *Physics & Chemistry of Earth*, 35: 95–99. <https://doi.org/10.1016/j.pce.2010.03.004>
- Schwarz, N., Lautenbach, S., Seppelt, S., 2011: Exploring indicators for quantifying surface urban heat islands of European cities with MODIS land surface temperature. *Remote Sensing of Environment*, 115: 3175–3186. <https://doi.org/10.1016/j.rse.2011.07.003>

- Talamon, A., 2014: Alacsony energiafelhasználású épületek lehetőségei Magyarországon. *PhD értekezés*, Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola, 146p.
- Voogt, J.A., Oke, T.R., 2003: Thermal Remote Sensing of Urban Climates. *Remote Sensing of Environment*, 86: 370–384. [https://doi.org/10.1016/S0034-4257\(03\)00079-8](https://doi.org/10.1016/S0034-4257(03)00079-8)

Internetes hivatkozások:

- 157/2005. (VIII. 15.) Kormányrendelet a távhőszolgáltatásról szóló 2005. évi XVIII. törvény végrehajtásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0500157.KOR>
- FŐTÁV, 2019: Üzemviteli megállapodás. <http://www.fotav.hu/lakossagi-ugyfelek/kozos-kepviselvek-kepviselok-reszere/uzemviteli-megallapodas>
- OMSz (Országos Meteorológiai Szolgálat): Éghajlati adatsorok 1901–2010 https://www.met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/eghajlati_adatsorok/
-

ORCID

- Dian Cs. <https://orcid.org/0000-0001-9622-1884>
- Talamon A. <https://orcid.org/0000-0001-9783-0913>
- Pongrácz R. <https://orcid.org/0000-0001-7591-7989>
- Bartholy J. <https://orcid.org/0000-0002-3911-7981>